

М. М. Пітюлич

Особливості інтеграції та кооперації господарств населення гірських територій

Розглянуто проблеми розвитку особистих селянських господарств, запропоновано напрямки підвищення ефективності їх господарської та інвестиційної діяльності. Запропоновано можливі напрямки кооперації та інтеграції господарств населення як засобу посилення їх ролі в розвитку гірських територій.

Ключові слова: особисті селянські господарства, господарства населення, сільське господарство, кооперація, інтеграція, державна підтримка.

Постановка проблеми. В основу реформування аграрного сектору економіки України покладена структурна перебудова сільсько-господарського виробництва, в тому числі шляхом розвитку різних організаційних форм господарювання. В умовах ринкової трансформації економіки та економічної кризи основними виробниками багатьох видів сільськогосподарської продукції стали особисті селянські господарства, забезпечуючи відносну стабільність на продовольчому ринку, знижують соціальну напругу на ринках праці депресивних територій, до яких звичайно відносяться і гірські райони. Проте, темпи зміни зовнішнього середовища значно випереджають реакцію особистих селянських господарств на ці зміни. Низький рівень адаптації таких учасників аграрного виробництва до ринкових умов пов'язаний, в першу чергу, з невизначеністю в економіці та суспільстві, нестабільністю і протиріччями у законодавстві та державній аграрній політиці. Це призводить до зростання інституціональних ризиків, як то відсутність механізмів, що регулюють цінові взаємовідносини між сільськогосподарськими, переробними, торговельно-закупівельними, ресурсовиробничими підприємствами; погіршення соціально-психологічного стану економічно активного населення; невизначеність довгострокових орієнтирів; непередбачуваність економічної та соціальної кон'юнктури тощо. Це суттєво впливає на розвиток, ресурсне забезпечення, результати діяльності господарств населення, а також на їх роль в сільськогосподарському виробництві та розвитку гірських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку особистих селянських господарств присвячені праці вітчизняних вчених: С. Григор'єва, М. Кісіля, М. Кропивка, О. Онищенко, М. Хорунжого,

© М. М. Пітюлич, 2014.

М. Шульського та інших. Специфічна роль та значна диференціація особистих селянських господарств зумовлює значний науковий інтерес до питань забезпечення їх ресурсами, масштабів діяльності й участі у кооперації та аграрно-промисловій інтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. В гірських поселеннях Карпатського регіону сконцентровано велика сукупність дрібних товаровиробників, які здійснюють господарську діяльність на індивідуальній основі. Діючий сектор особистих селянських господарств став невід'ємною і основною частиною сільськогосподарського виробництва на цих територіях. Проте збільшення ефективності їх діяльності стримується через обмежений доступ до фінансових ресурсів, переважно в зв'язку із ускладненнями в отриманні кредитів, оскільки більшість цих суб'єктів господарювання не функціонують в законодавчому полі, тобто вони функціонують без створення юридичної особи. Серед загальних стримуючих факторів в їх розвитку є обмеженість кредитних ресурсів, нерозвинена мережа комерційних банків, особливо в гірській місцевості, відсутність спеціалізованого аграрного банку, який за своїм функціональним призначенням мав би підтримувати сільськогосподарських товаровиробників.

Узагальнення досліджень розвитку сільськогосподарського виробництва у сільських домогосподарствах дозволяють стверджувати, що цей сектор економіки практично досяг межі свого зростання за рахунок мобілізації внутрішніх ресурсів сільських сімей. Відірваність господарств населення гірських територій від ринків збуту виробленої продукції позбавляє їх власників стимулів розвитку товарного виробництва, змушуючи вести напівнатуральне господарство.

Головним напрямом підвищення ефективності господарської та інвестиційної діяльності особистих селянських господарств, перетворення їх товарну форму є впровадження заходів щодо створення та фінансової підтримки сільських кредитних і страхових кооперативів. Підтримка державою цих процесів може здійснюватись шляхом забезпечення початкового капіталу кредитних і страхових кооперативів, залучення вітчизняних та зарубіжних інвестицій та технічної підтримки. Держава у такому випадку буде сприяти накопиченню та використанню вільних грошових коштів на зміцнення економіки селянського господарства, інтенсифікації виробництва сільськогосподарської продукції.

При цьому виділення коштів з державного бюджету для формування і цільового використання особистими селянськими господарствами в ході своєї економічної діяльності повинно строго регламентуватись і допомога

повинна надаватись, перш за все, тим господарствам селян, які володіють земельними ділянками, ведуть на них своє господарство, мають товарний характер діяльності і, по можливості, являються зареєстрованими як платники податків, хоча остання умова і не являється обов'язковою згідно із діючим в Україні законодавством.

На сучасному етапі розвитку аграрної сфери економіки принципово важливо укріпити позиції особистих селянських господарств в якості повноправних суб'єктів аграрного продовольчого ринку. Це можливо за умови зміни умов діяльності сільськогосподарських підприємств агропромислового комплексу по відношенню до особистих селянських господарств, налагодження партнерських зв'язків з ними через розширення використання необхідних послуг.

Обслуговуюча кооперація як прояв вертикальної інтеграції деякими авторами [6] називається каталізатором важливого етапу – зближення відносин між господарствами населення, фермерськими господарствами, сільгосп підприємствами (II сфера АПК) та підприємствами, що забезпечують заготівлю, переробку, зберігання, транспортування, реалізацію цієї продукції (III сфера) з можливістю повного об'єднання, тобто переходу до повної інтеграції. При цьому більш логічною є перехід від горизонтальної до вертикальної інтеграції в сільськогосподарському виробництві [2].

Одним із шляхів кооперування є створення нової кооперативної структури. Доцільним є об'єднання різних сільськогосподарських товаровиробників у межах окремого регіону (адміністративного району). Таке компактне розміщення виробників сільськогосподарської продукції дозволяє використовувати приміщення (бувші приміщення колгоспів, радгоспів тощо) для відносно невеликих переробних підприємств (цехів) у безпосередній близькості до усіх членів кооперативу. І саме наявність сировини та купівельний попит визначатимуть асортимент та обсяги виробництва кооперативу. Пайові внески засновників (сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств, господарств населення) є основою новоствореного аграрно-промислового кооперативу. Пайові внески у вигляді приміщень, технологічного обладнання, технічних засобів, тобто основних засобів виробництва, можуть стати основою виробничої бази кооперативу та забезпечити широкий спектр послуг (вантажоперевезення, механізовані польові роботи, ремонт техніки тощо).

Основною умовою, що стає і основною перешкодою для створення нових переробних та обслуговуючих підприємств на основі кооперації за участю особистих селянських господарств, є достатня кількість забезпечених

відповідними засобами у натуральній та грошовій формі та бажаючих взяти участь у кооперативному об'єднанні сільськогосподарських товаровиробників.

Багатоукладність аграрного виробництва ускладнює інтеграційні процеси в сільському господарстві, але і підтверджує доцільність створення кооперативних об'єднань із залученням особистих селянських господарств. На нашу думку господарства населення за певних умов можуть брати участь у вертикальній кооперації та інтегрованих формуваннях за такими схемами (рис. 1).

Не викликає сумніву необхідність налагодження зв'язків кооперативу з органами місцевої влади, в тому числі для створення власної бази

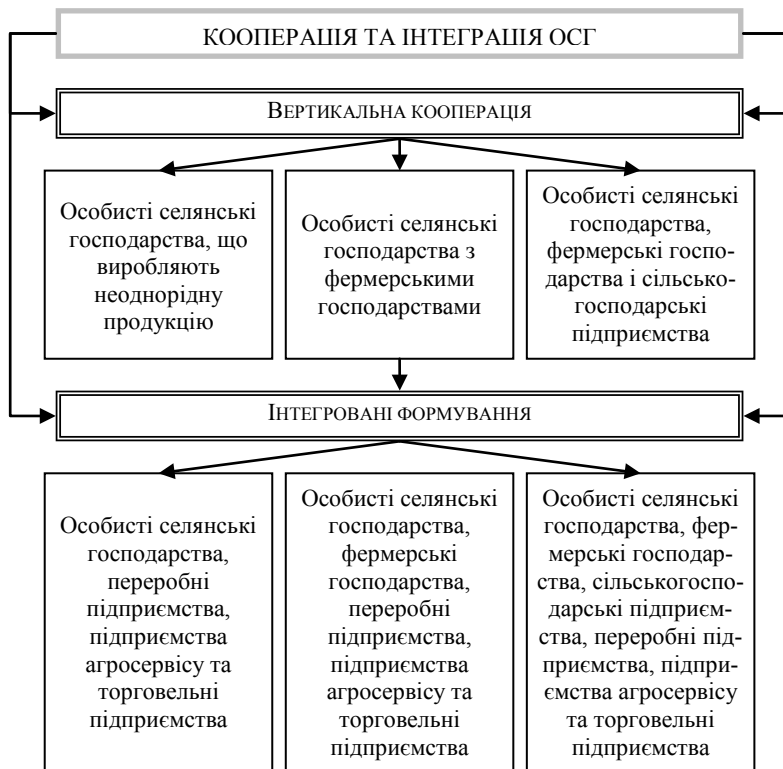

Рис. 1. Схема коопераційних та інтеграційних зв'язків господарств

даних щодо діяльності особистих селянських, фермерських господарств та сільгосп підприємств району та області з метою залучення їх до інтегрованого формування.

Не являючись конкурентами для великих сільськогосподарських підприємств через різницю в галузевій структурі та спеціалізації господарства населення нарощують виробництво продукції, що скорочується в аграрних підприємствах. З цих позицій вони стають об'єктом економічного інтересу переробних підприємств, що відновлюють власну сировинну базу. Власники селянських домогосподарств, в свою чергу, повинні бути зацікавлені в інтеграції, яка передбачає прозорий та ефективний розподіл кінцевих результатів [1; 3].

Створення в Україні кооперативної структури в системі агробізнесу дозволить селянам доводити через свої кооперативи продукцію від поля до прилавка без перекупників і мати за неї ціну, рівну споживчій ціні за мінусом витрат на доставку – а це на третину більше від нинішньої. Це б стимулювало нарощування виробництва і стримувало б імпорт. А так «процвітає» бідність, українське село старіє, деградує, соціальна інфраструктура зникає [4]. Поряд із ціновою перевагою є ще ряд переваг, які отримали б ОСГ при здійсненні своєї діяльності не ізольовано один від одного, а в складі кооперативу чи іншого інтегрованого виробництва, що зображено в таблиці 1.

Як видно з таблиці 1, інтегровані кооперативні зв'язки надали б господарствам населення набагато більше переваг, ніж вони мають їх зараз при одноосібному веденні господарської діяльності.

Інтеграційні зв'язки господарств населення повинні передбачати організаційно-економічні заходи із забезпечення матеріальних умов виробництва у господарствах населення, економічні стимули розвитку виробництва сільськогосподарської продукції у господарствах населення з врахуванням об'єктивних відмінностей умов функціонування, оцінку та розподіл результатів діяльності господарств цієї категорії як з точки зору обсягів виробництва продукції у них, так і ролі їх у відшкодуванні витрат на виробництво продукції господарств населення.

Проте на сьогоднішній день формування інтегрованих структур на селі залишається все ще на початковому етапі. Як зазначив екс-міністр аграрної політики та продовольства М. Присяжнюк, у 2013 р. в Україні функціонувало лише 851 обслуговуючий кооператив, при необхідній мінімальній кількості 12176 одиниць, у тому числі виробничих майже 2200 та обслуговуючих – 9770. На його думку, саме кооперація повинна сприяти організації замкнутого циклу виробництва в тваринництві, рослинництві

Таблиця 1

Переваги і недоліки діяльності господарств населення при відокремленому та інтегрованому виробництві

Види послуг	Відокремлене господарство населення	Інтегроване господарство населення
Виконання технологічних операцій	За ринковими цінами	За нормативною собівартістю, за внутрішніми цінами агропромислового формування (АПФ)
Закупівля матеріально-технічних ресурсів	За ринковими цінами	Формування заявок на придбання МТР
Залучення додаткових грошових коштів	Власні заощадження, кошти членів сім'ї, безоплатна допомога родичів	Одержання кредитів через агроторговий дім, безвідсоткових кредитів у вигляді послуг і ресурсів від АПФ
Доступ до ринків збуту	Обмежений, оптові незначні поставки за заниженими цінами	Продаж в АПФ за попередньо складеними замовленнями
Виробництво	Одноосібно, разом з членами сім'ї	Використання найманої робочої сили

Складено на основі [7].

та рибництві і саме тому вони являються одним із найефективніших механізмів організації праці на селі [5]. Найгірше в цій ситуації те, що в найближчій перспективі навіть за найоптимістичнішими прогнозами така ситуація не покращиться, а можливо навпаки – погіршиться. Не сприяє вирішенню цієї проблеми і Податковий кодекс України, який вбиває будь-яку перспективу для створення таких кооперативів, адже в ньому не враховані їх інтереси, а навпаки створені всі умови для їх функціонування в тіні.

Висновки. Створення умов для розвитку ОСГ, їх кооперація з іншими сільгоспвиробниками, їх подальша інтеграція у нові організаційно-правові форми господарювання, підтримка таких господарських формувань – це основа розвитку сільського господарства та сільських територій на перспективу. Тому чи не найголовнішим завданням на теперішньому етапі є перегляд норм Податкового кодексу України для створення стимулів для самоорганізації населення у кооперативи, створення інтересу для дрібних та середніх товаровиробників об'єднуватися у сільськогосподарські кооперативи та інтегруватися у нові господарські формування.

Список використаних джерел

1. Боготов Х. Интеграция – гарант успешного функционирования хозяйств населения / Х. Боготов, А. Гяургиев // АПК: экономика, управление. – 2008. – №11. – С. 36-38.
2. Бурачек І. В. Основні напрями розвитку виробничих кооперативів у сільському господарстві / І. В. Бурачек // Економіка АПК. – 2006. – №9. – С. 22-27.
3. Минаков И. А. Интеграция коллективных и личных подсобных хозяйств / И. А. Минаков // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2008. – №10. – С. 60-65.
4. Молдаван Л. В. Українського села не буде, якщо не буде сільської кооперації [Електронний ресурс] / Л. В. Молдаван. – Режим доступу : www.zerno.org.ua/articles/coop/257-українського-села-не-буде-якщо-не-буде-сільської-кооперації
5. Сільськогосподарська кооперація дозволить вирішити проблему зайнятості в селі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245963498&cat_id=244276429
6. Тимофеев І. М. Сутність і розвиток кооперації та інтеграції в АПК / І. М. Тимофеев // Вісник ХНАУ. – 2006. – №9. – С. 266-270.
7. Хорунжий М. Й. Обґрунтування доцільності входження особистих селянських господарств в інтегроване виробництво / М. Й. Хорунжий, В. М. Заболотний // Економіка АПК. – 2005. – №2. – С. 29-34.

Pityulych M. M. Features of integration and co-operation of economies of population of mountain territories.

The problems of the development of personal peasant farms are considered, proposed ways of increasing the effectiveness of their economic and investment activities. Possible directions of cooperation and integration households as a means of strengthening their role in the development of mountain areas are proposed.

Keywords: private farms, private households, agriculture, cooperation, integration, state support.

Пітюлич М. М. Особенности интеграции и кооперации хозяйств населения горных территорий.

Рассмотрены проблемы развития личных крестьянских хозяйств, предложены направления повышения эффективности их хозяйственной и инвестиционной деятельности. Предложены возможные направления кооперации и интеграции хозяйств населения как средства усиления их роли в развитии горных территорий.

Ключевые слова: личные крестьянские хозяйства, хозяйства населения, сельское хозяйство, кооперация, интеграция, государственная поддержка.